

**Річне завдання і його виконання на молочнотоварній фермі сільськогосподарського комплексу
«Совки» агрокомбінату «Пуща Водиця», 2006 р.**

Види продукції	Одиниця виміру	Завдання	Фактичне виконання	Виконання, %
Середньорічне поголів'я великої рогатої худоби	гол.	1600	1638	102,4
у т.ч. корів	гол.	550	550	100,0
Виробництво молока	т	3795	3809	100,4
у т.ч. на 1 середньорічну корову за рік	кг	6900	6925	100,4
Приріст великої рогатої худоби	т	166	167	100,6
Приплід телят	гол.	645	731	113,3
Реалізація молока	т	3500	3538	101,1

Висновки. Аналіз позитивних сторін рекомендацій з організації внутрішньогосподарських економічних відносин на основі комерційного розрахунку свідчить про їх обмежену придатність як раціональної моделі для підприємств закритого ґрунту. Це цілком закономірно, оскільки будь-які загальні рекомендації мають дуже мало шансів виявитись придатними для такого специфічного господарського об'єкта, який потребує не загальних, а спеціальних рекомендацій.

Основні складові раціональної моделі організації та функціонування внутрішньогосподарських економічних відносин на підприємствах закритого ґрунту мають зводитися до наступних позицій.

1. Необхідно диференційовано підходити до горизонтальних і вертикальних відносин. Відносини між підрозділами слід розглядати як внутрішньогосподарські і в ролі основного економічного інструменту їхнього регулювання застосовувати економічно обґрунтовані внутрішньогосподарські ціни й виробничі показники.

2. Слід перейти від суто технологічної і продуктової (товарної) структуризації внутрішнього середовища підприємства до різних їх комбінацій. Для цього необхідно об'єднання виробничих, торговельних і переробних підрозділів, зокрема підрозділів із виробництва плодоовочевої і грибною продукції з переробними цехами, а також мережею збуту тощо.

УДК 338.43.009

3. У межах вертикальних відносин виробничі підрозділи повинні набути статусу учасника товарного ринку і покласти надії на належне матеріальне стимулювання за успіхи на цьому ринку. Основним інструментом регулювання доходів підрозділів має бути частка ринкової ціни певного продукту, яка забезпечить підрозділу відшкодування виробничо-збутових витрат і формування коштів матеріального стимулювання колективу підрозділу на залишкових принципах. Розмір частки ціни можна визначити на основі прогнозних оцінок ринкової ситуації та розрахунків собівартості на нормативній основі.

Список літератури

1. Рекомендації по організації економічних відносин в умовах внутрішньогосподарської кооперації. — К.: Урожай, 1992. — 88 с.
2. Методичні рекомендації по організації внутрішньогосподарських товарно-грошових відносин в колективних підприємствах АПК. — К.: ІАЕ, 1998. — 106 с.
3. Внутрішньогосподарські організаційно-економічні механізми забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств. — К.: ІАЕ УААН, 2003. — 204 с.
4. Господарський кодекс України // www.rada.gov.ua
5. Амбросов В.Я., Маренич Т.Г. Економічний механізм внутрішньогосподарських відносин на основі комерційного розрахунку: Метод. реком. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 146 с.
6. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2005 рік / Держкомстат України — К., 2006. — 314 с.

Ю.О. Нестерчук,

к. е. н., доцент,

Уманський державний аграрний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖГАЛУЗЕВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В АПК

Необхідною інституціональною зміною в сучасних умовах є впровадження механізмів регулювання міжгалузевих відносин як центральної складової системи економічних відносин в АПК. Вітчизняні

вчені неодноразово вказували на розбалансування міжгалузевих економічних відносин і наростання диспаритету внаслідок безсистемних трансформацій у вітчизняному агропромисловому комплексі [1;2].

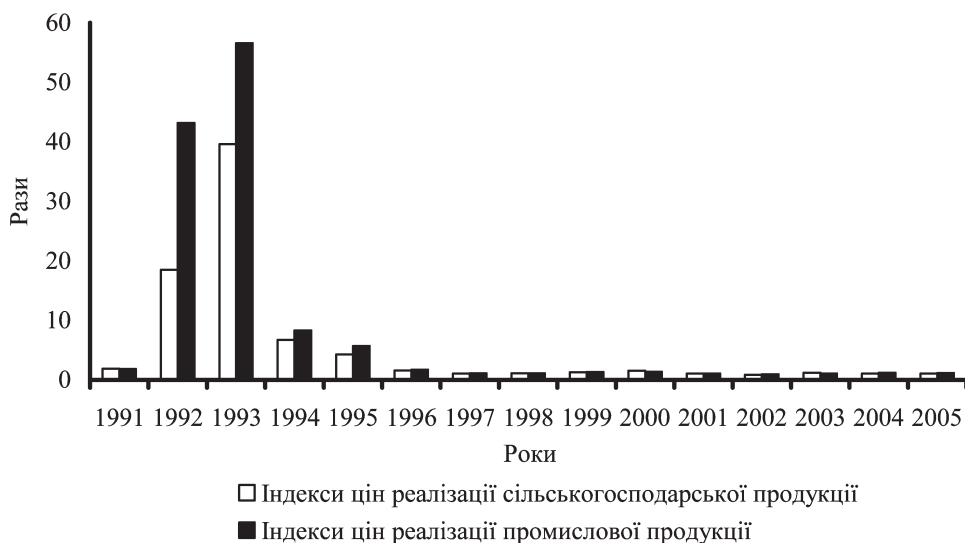
Сучасний стан міжгалузевого обміну в АПК можна охарактеризувати через прояв його технологічної цілісності: залежність сільського господарства від суміжних галузей, при якій субординаційні зв'язки не є ефективними через порушення еквівалентних пропорцій міжгалузевого обміну.

Цінові пропорції зазнали кардинальних змін вже в 90-х роках минулого століття, тобто з початком реформування економіки. У 1992 р. ціни виробників промислової продукції зросли більш як у 43 рази порівняно з попереднім роком, тоді як ціна продукції сільськогосподарських підприємств збільшилась у 18,5 рази. Така тенденція зберігалась до кінця 90-х років. І хоча в наступні роки спостерігалися деякі позитивні зрушення, диспаритет цін залишився руйнівним чинником для економіки сільського господарства (рис. 1; 2).

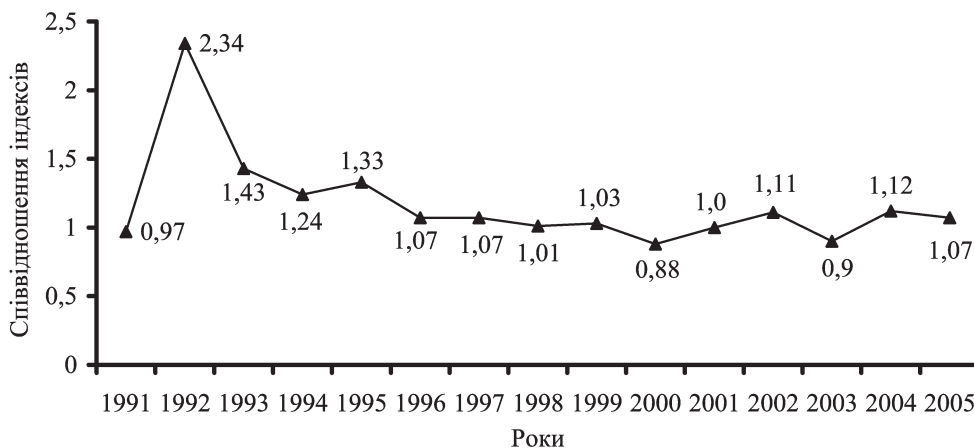
Як захисні заходи економіка породила неплатежі та продуктообмін. Розвиток бартерних відносин як спосіб виживання підприємств і пов'язане з ним скорочення надходжень коштів

на рахунки суб'єктів господарювання негативно вплинули на виконання фінансових зобов'язань, у тому числі по заробітній платі, платежах до позабюджетних фондів і в бюджет. Тобто замість розширення ринкових відносин, підвищення ролі грошей, як мірила вартості товарів та засобу платежу, спостерігалася зворотна тенденція. За останні 15 років внаслідок диспаритету цін сільське господарство щорічно втрачало понад 600 млрд грн доходу [3].

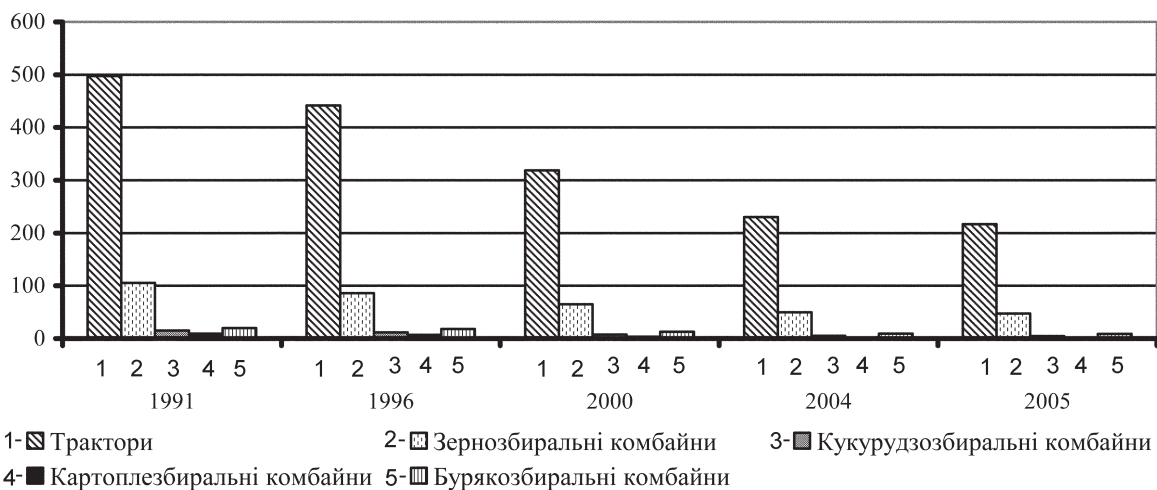
В умовах постійного зростання цін на всі види матеріально-технічних ресурсів сільгосптоваровиробники скоротили закупівлю, передусім тих засобів виробництва, ціни на які значно зросли. За останні п'ять років вартість основних засобів у сільському господарстві зменшилась майже наполовину, кількість тракторів у сільськогосподарських підприємствах скоротилась на 88,4 тис. фіз. одиниць, зернозбиральних комбайнів – 15,2, кукурудозбиральних – 2,7, картоплезбиральних – 1,4, бурякозбиральних – на 3,7 тис. шт. (рис. 3).

Рис. 1. Зростання цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами та цін придбання ними промислової продукції, послуг [3]

Рис. 2. Співвідношення індексів цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами та придбання ними промислової продукції, послуг

Рис. 3. Парк основних видів техніки в сільськогосподарських підприємствах

За розрахунками науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки», потреба сільського господарства в основних засобах оцінюється в 400–540 млрд грн, з них на оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств на рівні технологічної потреби необхідно 150–200 млрд грн [4]. Все це є ознаками наростаючої виробничої неспроможності та чинниками порушення технологічної цілісності агропромислового виробництва.

За Д. Нортон, створена інституціями структура стимулів спонукає до розвитку симбіозного взаємозв'язку, так званого «замикання», що породжує процес зворотного зв'язку, за допомогою якого люди усвідомлюють своє становище і реагують на зміни в сукупності можливостей.

Емпіричні показники нееквівалентності міжгалузевих відносин АПК демонструють сценарій інституціонального розвитку, коли діє одна його складова — замикання, механізми регулювання відсутні або неефективні. При цьому додаткові доходи підприємств суміжних із сільським господарством галузей створюють додаткові стимули займатися відповідним типом підприємницької діяльності (позитивний зворотний зв'язок). Сільськогосподарські підприємства, усвідомлюючи вагомість відповідних втрат, повинні вдаватися до заходів гармонізації міжгалузевих відносин (негативний зворотний зв'язок) [5].

Внаслідок специфічних особливостей галузі сільське господарство не здатне підтримувати ціновий паритет. Адже сільськогосподарські товаровиробники, на відміну від промислових підприємств, не можуть зупинити процес вирощування культур і догляд за тваринами, тому змушені придбавати промислові засоби виробництва протягом усього виробничого періоду в урожайні та неврожайні роки. Через обмеження природних та економічних умов у сільському господарстві практично неможливі кардинальні зміни на користь вигіднішого асортименту

сільгосппродукції. Крім того, сільськогосподарські товаровиробники не мають важелів протидії промисловим монополістам, що формують стратегію ціноутворення на свою продукцію, керуючись егоїстичним економічним інтересом, а отже, змушені погоджуватись із встановленими цінами.

Спостерігаємо парадоксальну ситуацію: постачальники ресурсів для аграрного сектору економіки (як і покупці сільгоспсировини) залишаються монополізованими, тоді як суб'єкти аграрного бізнесу функціонують у наближених до вільної конкуренції умовах. Монополізм, на думку С.А. Єрохіна, блокує й уповільнює еволюційний процес ринкових трансформацій [6, с. 279]. Монополістичні тенденції в АПК не тільки не подолані, а навіть посилюються. Коли в країнах з розвинутою ринковою економікою підтримується певне співвідношення монополії і конкуренції, перехідна українська економіка характеризується монополістичними тенденціями, що виходять за продиктовані сучасним ринком межі, передусім у сфері первинних виробничих ресурсів, що визначають рівень цін уздовж технологічного ланцюга.

Через диспаритет цін вітчизняні підприємства харчової та переробної промисловості конкурують на внутрішніх і зовнішніх ринках із субсидованою імпортованою продукцією. Не заглиблюючись у питання про взаємозв'язки виробників сільськогосподарської продукції та її переробників, зазначимо, ситуація, що склалася в аграрній сфері, дала поштовх до об'єднання капіталів сільськогосподарських підприємств та інших галузей, у тому числі і не агропромислових, фінансових установ. При цьому відбувається «інтенсивне нарощування капіталу галузі з метою підвищення його продуктивності шляхом капіталізації власних доходів сільськогосподарських товаровиробників, вливання капіталу з інших сфер національного господарства, залучення прямих іноземних інвестицій та завдяки руху капіталу всере-

дині галузі від менш ефективних власників до ефективніших» [7]. Цей процес узагальнено названий капіталізацією сільського господарства.

Нагромадження основного капіталу називають опорою економічного, політичного й інтелектуального прогресу суспільства, адже завдяки йому здійснюється розширене відтворення матеріально-речових факторів і економічних відносин людей з приводу виробництва валового внутрішнього продукту, а також головним рушієм науково-технологічного прогресу, реалізації моделі інноваційного розвитку економіки.

“У процесі капіталізації за українським зразком, — пишуть відомі вчені-аграрники В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин, — у країні відбувається, по суті, третій етап реструктуризації аграрних підприємств, який, на відміну від попередніх двох етапів, ініційованих та регламентованих «зверху», виник «знизу», спонтанно, без формального проголошення та відповідного юридичного супроводження» [8, с. 112]. Зауважимо, що, незважаючи на спонтанність, цей процес був економічно виправданим і законним. Він відбувається за відпрацьованою іншими державами схемою. В російських публікаціях докладно аналізується цей процес з позицій економічної теорії, аграрної політики, господарської практики. Проте багато питань залишаються невирішеними, а іноді — незрозумілими та суперечливими.

Вважаємо за потрібне застерегти від категоричних тверджень, що торгові, фінансово-банківські та промислові компанії поглинають сільськогосподарські підприємства не лише з метою диверсифікації виробництва, щоб дати новий поштовх новим капіталам, а й одержати додатковий прибуток за рахунок сільського господарства [9]. Коли йдеться про закономірний процес інституціональних перетворень в аграрній сфері економіки, доречним може бути таке твердження лише у контексті аналізу конкретних проявів цього процесу.

Осмилення цього явища з наукової точки зору лише починається. Вітчизняна аграрна економічна наука має досліджувати процеси, що супроводжують капіталізацію сільського господарства, та їх ланки, переваги та загрози. Саме ідентифікація цього процесу в межах організаційно-економічних відносин у сфері АПК є актуальним питанням, що дискутується в наукових джерелах.

Проте стає зрозумілим, що йдеться про розвиток нових інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі. Російські дослідники аграрно-промислової інтеграції О. Родіонова, Н. Борхунов, І. Ушачов називають утворені таким чином структури російським аграрним феноменом, сучасними формами вертикально інтегрованих корпоративних структур, які «реанімують» сільськогосподарські підприємства [10; 11].

У вітчизняній науковій літературі не так багато публікацій, присвячених капіталізації сільського господарства. В опублікованих статтях дискутується питання про віднесення капіталізації до процесів аграрно-промислової інтеграції. Даючи відповідь на це запитання, М.Й. Хорунжий виокремлює інтеграцію за участю переробних підприємств, що інвестують виробництво сільськогосподарської сировини, і називає цей процес шляхом створення аграрно-промислових формувань. Вливання вільних капіталів потужними фінансово-банківськими, торговими, промисловими структурами професор називає способом диверсифікації власного бізнесу за рахунок сільського господарства [9]. В.Г. Андрійчук вводить поняття вертикальна інтеграція в агропродуктовому комплексі, конгломератна вертикальна інтеграція [12].

Висновок. Характеризуючи принципові особливості аграрно-промислової інтеграції як цілеспрямованого процесу зближення інтересів, зміцнення виробничо-господарських зв'язків і відносин прямих та опосередкованих учасників агропромислового відтворювального процесу, визнаємо, що сформовані внаслідок капіталізації господарські структури не є типовими аграрно-промисловими підприємствами. Проте це не применшує їх ролі в розвитку інтеграційного середовища в аграрній сфері економіки, адже ця форма інтегрованих об'єднань стала активним учасником перетворень вітчизняного сільського господарства. Враховуючи обрану мету, цілі та завдання, вважаємо необхідним досліджувати процес створення і функціонування нових аграрно-промислових формувань, породжених капіталізацією сільського господарства у межах дослідження форм аграрно-промислової інтеграції. Тим більше, що дефініції цього явища ще не мають відповідного змістового наповнення, відсутня інформація щодо кількості таких формувань, географії розміщення, частки виробленої ними продукції, ефективності господарювання, соціальних умов працюючих, особливо довгострокових інвестицій у сільське господарство. Результати такого дослідження сприятимуть глибшому розумінню міжрегіональних відмінностей, коригуванню відносин з аграрно-промисловими інтегрованими структурами, стимулюванню тих чи інших напрямів інтеграції, тобто підвищенню ефективності агропродовольчої сфери економіки.

Список літератури

1. Саблук П.Т., Малік М.Й., Валентинов В.Л. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології. — К.: ІАЕ, 2002. — 294 с.
2. Шпичак О.М. Теоретичні основи необхідності дотримання еквівалентності обміну в АПК та шляхи його досягнення // Вісник аграрної науки. — 2002. — № 2. — С. 5—12.
3. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми) // Економіка АПК. — 2006. — № 12. — С. 34—41.

4. Білоусько Я.К., Питулько В.О., Товстопят В.Л. Державна підтримка техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва // Економіка АПК. — 2005. — № 5. — С. 31—32.
5. Валентинов В.Л. Регулювання міжгалузевих відносин як складова інституційного розвитку АПК // Економіка АПК. — 2004. — № 11. — С. 48—50.
6. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) — К.: Світ знань, 2002. — 528 с.
7. Андрійчук В.Г. Капіталізація вітчизняного сільського господарства: суть, напрями, механізми і перші оцінки здійснення // Економіка АПК. — 2005. — № 7. — С. 69—74.
8. Андрійчук В., Зубець М., Юрчишин В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. — К.: Аграрна наука, 2005. — 140 с.
9. Хорунжий М.Й. Капіталізація сільського господарства та сучасна державна аграрна політика України // Економіка АПК. — 2006. — № 7. — С. 64—67.
10. Родионова О., Борхунов Н. Крупный агробизнес в АПК: современные формы и эффективность // АПК: экономика, управление. — 2006. — № 4. — С. 28—30.
11. Ушачев И. Агропродовольственный сектор: основные направления и проблемы // Экономист. — 2006. — № 5. — С. 86—93.
12. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: ідентифікація і мотиви здійснення // Економіка АПК. — 2006. — № 1. — С. 40—54.

УДК 338.43.631.11

С.В. Климчук,

к. е. н., доцент,

Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Економічні перетворення в аграрному комплексі України зумовили трансформацію економічних відносин і виникнення нових форм господарювання. Зміни у формах власності й господарювання поки що істотно не вплинули на стабілізацію й інтенсифікацію галузі, не привели до появи ефективного власника. Виступаючи ініціатором, сценаристом і режисером реформ, держава не завжди послідовно спрямовувала трансформаційні процеси в регіонах, що визначило тривале існування «нічийної» власності й соціалістичних форм господарювання в особі колективних підприємств. Власні структури на місцях, що мали здійснювати реформи, діяли звичними для них командно-адміністративними методами.

Складна структура стримує процеси реорганізації аграрного сектору. Так, В.Е. Алексеєнков, аналізуючи досвід створення і функціонування об'єднань та підприємств, вказує, що акціонування є процесом визначення земельної й майнової частки кожного працівника у грошовому виразі при передачі її у приватну власність з одночасною видачею акцій і сертифікатів, що передбачає виплату дивідендів [1]. К.Е. Крищенко зазначає, що процес виділення частки працівникам у колективному майні підприємств є процесом персоніфікації власності [2]. П.І. Гайдучкий, приділяючи увагу індивідуальній власності, виділяє особливу її форму, характерну для сільського господарства — акціонерно-пайову [3]. Основним методом реформування власності в аграрному секторі економіки стало паювання і приватизація державної власності з подальшим акціонуванням. Така реорганізація в аграрному секторі послабила конструктивність реформ. Затяглися строки проведення цих

заходів, безконтрольно використовувалися фонди й ресурси. Це призвело до фінансової нестабільності сільського господарства, руйнування виробничого потенціалу. Нині структура недержавних сільськогосподарських підприємств зазнала істотних змін.

Станом на 1 грудня 1999 року найпоширенішою формою аграрних підприємств були колективні сільськогосподарські підприємства (КСП) — 64 %. За оперативними даними Міністерства аграрної політики, на виконання Указу Президента України № 1529 від 3 грудня 1999 року, станом на 19 травня того ж року 10,7 тис. недержавних сільськогосподарських підприємств реформовано в 12,8 тис. формувань із приватною формою власності на землю і майно (серед них створено 0,9 тис. селянських (фермерських) господарств).

З 11464 сільськогосподарських підприємств, землі яких були передані в колективну власність, у 11224 землі розпайовані. Тобто у 97,9 % господарств були визначені потенційні власники земельних ділянок. Аграрні підприємства перетворювали в приватні підприємства, господарські товариства (з обмеженою відповідальністю й закриті акціонерні) і сільськогосподарські виробничі кооперативи. У деяких випадках (13,2 % досліджених господарств) відбувся поділ підприємства на два формування або виділення селянського (фермерського) господарства. У жодному з досліджених підприємств не було виділено земельної ділянки для ведення особистого підсобного господарства.

Площа сільськогосподарських угідь у досліджуваних господарствах коливається від 1700 до 7300 га. Середня площа землі по вибірці становить 3160 га.